

De LitLab Leesclub: herkenkend en onderzoekend lezen in een interactieve gespreksvorm

1. Inleiding

Sinds oktober 2016 is LitLab online: een ‘digitaal laboratorium voor literatuuronderzoek op de middelbare school’. In het lab maken bovenbouwleerlingen kennis met academisch onderzoek naar de Nederlandstalige literatuur door middel van twaalf thematisch georiënteerde lessenreeksen (‘Proeven’) en een uitgebreide handleiding voor profielwerkstukken over literatuur. Het doel van de site is om leerlingen een onderzoekende attitude ten aanzien van literatuur bij te brengen. Zo biedt LitLab een middel om de afstand te verkleinen tussen het literatuuronderwijs en de academische letterkunde.

De redactie van LitLab heeft onlangs een nieuwe werkvorm gepubliceerd die op een alternatieve manier een onderzoekende houding stimuleert: de LitLab Leesclub (zie: www.litlab.nl/leesclubs). Aan de hand van een digitaal kaartspel creëert deze leesclub een interactieve gespreksvorm die leerlingen helpt om een discussie te voeren over een gelezen roman. In deze bijdrage presenteren we de achtergronden en didactische uitgangspunten van deze werkvorm en geven we een demonstratie van het materiaal.

2. Achtergronden: gespreksvormen in het literatuuronderwijs

Met de keuze voor de leesclub als werkvorm sluit LitLab aan bij actueel onderzoek dat de positieve effecten van praten over literatuur en ‘dialogische’ verwerking aantoonde (o.a. Cornelissen 2016; Van Herten 2015; Janssen & Braaksma 2007; Janssen 2009).

In het kielzog van dat onderzoek zijn in de afgelopen jaren verschillende didactische initiatieven tot ontwikkeling gekomen. Zo biedt de website ‘Praten over Romanfragmenten’ korte teksten met discussievragen aan (Goosen & Roest 2017), ontwikkelden individuele docenten gespreksopdrachten voor leerlingen en ouders over literatuur¹ en werkt het docentontwikkelteam (DOT) onder leiding van Marjolein van Herten aan lesmateriaal dat klassengesprekken over literatuur moet bevorderen. Deze didactische trend wortelt in de overtuiging dat leerlingen elkaar via onderlinge discussies kunnen helpen om gelezen teksten te begrijpen, waarderen en interpreteren, waarbij gespreksopdrachten bovendien een welkom alternatief bieden voor schriftelijke verwerking voor zowel docenten als leerlingen. Ten tweede lijkt de trend gemotiveerd vanuit de overtuiging dat een lezersgerichte literatuurdidactiek een meer centrale plaats verdient in het literatuuronderwijs. Onderzoek van Schrijvers, Janssen & Rijlaarsdam (2016) en Verboord (2003) ondersteunt die visie: een persoonlijk-ervaringsgerichte literatuurdidactiek leidt tot een verhoogd zelfinzicht en sociaal inzicht en stimuleert het leesplezier op latere leeftijd.

LitLab gaat door op deze ingeslagen beloftevolle weg, maar brengt ook eigen accenten aan, vanuit de overkoepelende ambitie van de site om een onderzoekende leeshouding bij leerlingen te stimuleren. In een zuiver lezersgerichte didactiek zijn de eigen lezersvragen naar aanleiding van de tekst leidend. Dat betekent dat leerlingen gestimuleerd worden herkenkend (ook wel ‘identificerend’ of ‘mimetisch’) te lezen: de leerling herkent de relatie tussen de fictieve en de eigen leefwereld. Volgens Witte (2008) is die herkenkende leeswijze typerend voor beginnende lezers of lezers met een beperktere literaire competentie. Om een onderzoekende leeshouding te activeren, is – zo is het uitgangspunt van de LitLab-redactie – een aanvullende benadering nodig.

LitLab Leesclub combineert de lezersgerichte benadering met een uitnodiging tot onderzoeken lezen – een bredere leesstrategie die vergelijkbaar is met aspecten van wat Witte ‘interpreterend lezen’ en ‘letterkundig lezen’ noemt: een leeshouding, gericht op vragen over de tekst zelf, over de relatie met andere teksten, over de relatie met de wereld buiten de tekst en met de wereld die in de tekst verbeeld wordt. Onderzoekend lezen draait niet direct om *herkennen*, maar met name om het leren kennen van nieuwe perspectieven op de gelezen literatuur, het ontdekken van invalshoeken waarover de lezer misschien nog nooit had nagedacht. De LitLab Leesclubs werden daarom óók ontwikkeld vanuit de overtuiging dat mondelinge discussie bij uitstek geschikt is om te leren dat literatuur uitnodigt tot nieuwe manieren van kijken en tot verschillende, soms tegenstrijdige perspectieven en interpretaties. Onze hypothese is dan ook dat de discussievorm ook kan bijdragen aan een verhoogde onderzoekende houding of academische nieuwsgierigheid – de zo cruciale *need for cognition* waarvan Van Rooij in haar recente proefschrift (2018) vaststelde dat die bij veel alfaleerlingen te weinig ontwikkeld is.

3. Didactische uitwerking: de vorm van de LitLab Leesclub

LitLab Leesclub is ontwikkeld als een digitaal kaartspel waarin twee virtuele stapeltjes kaarten leerlingen aanzetten tot respectievelijk een herkenkende en een onderzoekende leeshouding ('Feest der herkenning' en 'Stof tot nadenken'). Deze kaartjes vormen samen een soort leeswijzer die nieuwe, onbekende kaders aanreikt bovenop de uitwisseling van ideeën en vragen die de leerlingen zelf aandragen. Een bètaversie van dit materiaal werd tijdens een werkmiddag in december 2017, georganiseerd in samenwerking met SLO, voorgelegd aan een groep docenten en vakdidactici. Op basis van hun feedback zijn we vervolgens tot een structuur gekomen waarin 4 tot 6 deelnemers gedurende één lesuur vier verschillende rondes doorlopen:

1. *Quiz* (opwarmen) – Tijdens deze ronde geven de leerling antwoord op 5 quizvragen over relevante details over de tekst, om het geheugen op te frissen en het gesprek op te warmen.
2. *Vragenrondje* (begrijpen) – Tijdens deze ronde formuleren alle leerlingen een begripsvraag over de tekst, waardoor de eerste onduidelijkheden boven tafel komen en leerlingen elkaar kunnen helpen om grip te krijgen op de vertelling.
3. *Discussie* (herkennen en verdiepen) – Tijdens deze ronde draaien de leerlingen om de beurt een kaartje om van één van de twee stapels met discussievragen. De leerling die aan de beurt is, geeft als eerste een antwoord op de discussievraag, waarna de andere deelnemers mogen reageren op zowel de vraag als de reactie.
4. *Oordeel* (beoordelen) – Tijdens deze ronde komen de leerlingen samen tot een oordeel over de tekst. Bij wijze van houvast vatten ze hun oordeel samen op een schaal van 1 tot 5 sterren, waarna ze hun keuze onderbouwen in een webformulier.

Elke leesclub is georiënteerd rond een centraal thema. Momenteel zijn er leesclubs ingericht rond 6 thema's en voor 6 romans, maar dat aantal zal in de komende maanden groeien:

	Thema	Titel
1	Privacy	Niña Weijers, <i>De consequenties</i> (2014)
2	Stad & land	Franca Treur, <i>Dorsvloer vol confetti</i> (2009)
3	Mens & dier	Hanna Bervoets, <i>Ivanov</i> (2016)
4	Helden	Marjolijn van Heemstra, <i>En we noemen hem</i> (2017)
5	In de wijk	Murat Isik, <i>Wees onzichtbaar</i> (2017)
6	Congo	Koen Peeters, <i>De mensengenezers</i> (2017)

4. Besluit

Tijdens onze workshop laten we graag meer zien van de LitLab Leesclub en over de manieren waarop daarin verschillende niveaus (van vmbo tot vwo) kunnen worden bediend. Ook doen we een concrete suggestie voor het gebruik van de leesclub in het kader van de Inktap Literatuurprijs, waarmee LitLab een samenwerking aanging. De deelnemers kunnen op basis van een beknopte demo de LitLab Leesclub ter plaatse uitproberen en hun bevindingen met ons delen.

Onze workshop heeft ook het doel om mogelijkheden tot samenwerking te bespreken. Tot nu toe hebben al verschillende docenten en docenten-in-opleiding meegeschreven aan specifieke leesclubs, maar voor de verdere ontwikkeling hopen we intensiever met docenten te gaan samenwerken. Wat levert een dergelijke tijdsinvestering je op als docent en wat heeft de redactie te bieden? Is er behoefte aan materiaal voor specifieke titels en leent de LitLab Leesclub zich ook voor mondelinge verwerking van poëzie of andere literaire genres? We kijken uit naar uw suggesties en aanbevelingen.

Bekijk de leesclubs op www.litlab.nl/leesclubs.

Referenties

- Cornelissen, G. (2017). *Maar als je erover nadenkt... Een jaar literatuuronderwijs in groepen 7 en 8 van de basisschool*. Delft: Eburon.
- De Wit, M. (2017). "Lezen doe je met elkaar. Leeskringen en groepsmondelingen". In: *Levende Talen Magazine*, 104 (8), p. 3-9.
- Goosen, H. & S. Roest (2017). "Praten over romanfragmenten". In: A. Mottart & S. Vanhooren. *Eenendertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*, Drongen: Skribis, p. 370-374.
- Janssen, T. & M. Braaksma (2007). "Literatuur leren lezen door vragen stellen; effect op verhaalwaardering". In: *Levende Talen Tijdschrift*, 8 (3), p. 11-18.
- Janssen, T. (2009). *Literatuur leren lezen in dialoog. Lezervragen als hulpmiddel bij het leren interpreteren van korte verhalen*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Schrijvers, M., T. Janssen & G. Rijlaarsdam (2016). "Dat een boek kan veranderen hoe je naar de wereld kijkt. De impact van literatuuronderwijs op zelfinzicht en sociaal inzicht van bovenbouwleerlingen in havo en vwo". In: *Levende Talen Tijdschrift*, 17, p. 3-13.
- Van Herten, M. (2015) (diss.). *Learning communities, informal learning and the humanities. An empirical study of book discussion groups*. Heerlen: Open Universiteit Heerlen.

- Van Rooij, E. (2018) (diss.). *Secondary school students' university readiness and their transition to university*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Verboord, M. (2003). *Moet de meester dalen of de leerling klimmen? De invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000*. Utrecht: Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs..* Delft: Eburon.

Noot

- ¹ Zie bijvoorbeeld De Wit (2017) en het initiatief van Grietinus Mollema. Deze docent Nederlands op het Willem Lodewijk Gymnasium in Groningen, die de redactie van LitLab bij de ontwikkeling van de LitLab Leesclub adviseerde, organiseert jaarlijks een leesclub voor ouders waarin zij in gesprek gaan over de boeken die hun kinderen dat jaar op school lezen.